

ANMELDELSER.

Dansk Jordpolitik 1757—1810.

Hans Jensen: Dansk Jordpolitik 1757—1919. I. Udviklingen af Statsregulering og Bondebeskyttelse indtil 1810. (Skrifter udg. af Inst. f. Historie og Samfundsøkonomi III, 1936.)

Mens Lokalhistorikere her og der har givet interessante Bidrag til Oplysning om danske Landboforhold i ældre Tid og selve Landbrugets Historie navnlig har nydt godt af Henrik Pedersens og Henrik Larsens dybtgaaende Undersøgelser, er Historieskrivningen, hvad den socialpolitiske Side af Landboudviklingen angaar, blevet staaende ved Resultaterne fra »Jubilæumslitteraturen« omkring 1888. Edv. Holms politiske og Falbe Hansens socialøkonomisk orienterede Fremstillinger af Reformernes Historie vil, indtil Forskningen i større Udstrækning faar nyt Materiale at arbejde med, naturligt hævde deres Plads som Hovedværkerne. Hertil føjer sig nu 1. Del af Dr. phil. Hans Jensens »Dansk Jordpolitik 1757—1919«, hvis Formaal er »at belyse de socialpolitiske Linjer i den danske Landborets historiske Udvikling fra den første Begyndelse af de store Reforme i det 18. Aarhundrede« Indenfor den afstukne Grænse supplerer dette Værk paa væsentlige Punkter de ovennævnte Fremstillinger.

Forfatterens særlige Indsats ligger i Problemstillingen, der faar ham til at se tidligere behandlet Materiale under nye Synspunkter. Med Rette hævder Hans Jensen, at den tidligere Historieskrivning i højere Grad har interesseret sig for og fremhævet Betydningen af Stavnsbaandet og dets Ophævelse end for Rækkevidden af den strammere socialpolitiske Lovgivning, hvormed Regeringen søgte at beskytte Bondestanden i Forhold til Godejerne, den nye Statsregulering, der ændrede Reglerne for Besiddelse af Landets Jord. Landboreformerne er tidligere blevet opfattet som det naturlige Udfald af en Kamp, hvor Frihedens Tilhængere omsider sejrede over Tvangssystemets. Hans Jensen ser det afgørende Modsætningsforhold mellem Bondebeskyttelsens Venner paa den ene Side, Tilhængerne af Bondefrigørelse uden Beskyttelse paa den anden. Der raader her en Art historisk Lovmæssighed — »i en afgørende Epoke og ved et stort Gennembrud

vil den mest betydningsfulde Modsætning ikke ligge mellem den egentlige Konservatisme eller »Reaktion« paa den ene Side, Bestræbelsen for Forandring eller »Fremskridt« paa den anden Side, men mellem Forskellen og Nuancerne i de Opfattelser, som mødes i den fulde Forstaaelse af, at der tiltrængtes noget nyt til Afløsning af det bestaaende« (S. 243).

Anvendt paa Kampen om Landboreformerne synes denne Betragtning nogenlunde at holde Stik. Hans Jensen giver Generalprokurør Stampe Æren for det første Reformfremstød, de bondebeskyttende Landbolove af 1769, der bl. a. befordrede Bondeselvejets Udvikling, et Stykke Statsregulering, som Godsejerne reagerede imod, for enkeltes Vedkommende paa helt fysiokratisk Vis med Forslag om Stavnsbaandsløsning, naar Godsejerne til Gengæld fik fuld Raadighed over deres Jord. Imidlertid findes der Aktstykker, som viser, at der i 1769 var udarbejdet langt mere indgribende Forordninger end de gennemførte. De fik ikke Kongens Underskrift — var Stampes Resultater da et Kompromis? Hverken Holm eller H. Jensen er opmærksom paa dette Forhold. At et fortsat Struenseestyre i de følgende Aar vilde have bragt Kontraktfrihedens Tilhængere Sejren, er en noget dristig Formodning, siden Struenseepriodens eneste større Landboreform, Hoveriloven af 1771, tør betegnes som mere bondebeskyttende end nogen tidligere eller senere Hoverianordning. Klarere kommer Brydningerne indenfor Reformtilhængernes Kreds til Udtryk paa den store Landbokommissions Tid. Mens kun faa Røster forsvarede Stavnsbaandet, var der blandt Frigørelsesmændene stærkt delte Anskuelser om Nyordningen af Agrarsamfundet.

I Colbjørnsen ser H. Jensen Stampes Fortsætter, »den store sejrende Stridsmand for Bondebeskyttelse, Skaberen frem for alle af det nye landboretlige System«. Samtidig karakteriseres han med Rette som »mere Lovens og Ordenens Mand end Frihedens«. Naar det S. 245 antydes, at hans Bevæggrunde fuldt saa meget har været Had til den regeringsfjendtlige Godsejerklasse som human Følelse for Bondestanden, modbevises dette i nogen Grad ved Colbjørnsens Holdning i Landbokommissionen. Man ser saaledes en reformvenlig Godsejer som W. A. Hansen, Frydendal, stille sig mere bondebeskyttelsesvenligt end Colbjørnsen i det betydningsfulde Spørgsmaal om Gaardforsiddere. — Hans Jensen ofrer et lille Kapitel paa at vise, at Delingslinjen mellem Bondebeskyttelsens »hjemmegroede« og Kontraktfrihedens mere »engelske« Retning endog skilte de to berømte Brødre Reventlow. Han citerer S. 169—70 Johan Ludvig Reventlows Brev af 16. Juni

1791, hvori denne overfor Broderen navnlig protesterede skarpt mod den Lov, der indskærpede Livsfæstet. En Fejl er det, at H. Jensen ikke tager Hensyn til det Brev, hvori J. L. Reventlow samme Dag henvender sig til Vennerne i København (Broderen, Bernstorff, Schimmelmänn og Wendt), og som bedst viser, hvor oprevet og raadløs han er, han fabler endog om at forlade Landet, fremfor at møde for Amtmanden, dømt af sine egne Bønder. Et Brev, der paa een Gang anklager, undskylder og bønfalder («... Tilgiv mig, om jeg har bedrøvet Eder ...»). Det var mere en Forskel i Gemyt end »en Kløft i Tankegang«, der skilte de to Brødre, og det er urimeligt, naar Hans Jensen alene paa Grundlag af det førstnævnte Brev drager den Slutning, at Reventlow til Brahetrolleborg endog kunde have godkendt det reelle Indhold i de 103 jyske Godsejeres berygtede Klageskrift (S. 175).

En væsentligere Tvivl gælder Spørgsmaalet, hvorvidt det benyttede Kildemateriale virkelig giver tilstrækkeligt Grundlag for en Vurdering af Statsmagtens Indsats gennem »Jordpolitikken«, »Vort Kildemateriale vil blive, hvad der direkte eller mere indirekte kan tjene til at oplyse om Tilblivelsen og Indholdet af de vigtigste Lovbestemmelser og Afgørelser«, lover Indledningen. Ja, hvordan har det sig med Tilblivelsen? Her kun et Eksempel. Som bekendt var det en jysk Herredsfogeds Forslag om lovbefalet Udnævnelse af Taksationsmænd ved Fæsteoverdragelser, der gav Anledning til Nedsættelsen af den store Landbokommission. Hans Jensen benytter Lejligheden til S. 119 at understrege det betegnende i, at Forslagsstilleren var »en Repræsentant for netop den Embedsklasse, der nu var ved at vokse frem til større Betydning og Selvbevidsthed«. I Virkeligheden var der fremført lignende Forslag allerede i 1760'erne og Tidens Landbolitteratur var ikke fremmed for Spørgsmaalet. Ganske naturligt, fordi der hvert eneste Aar forelaa praktiske Eksempler paa, hvad Overgreb eller Slendrian under de daværende Forhold kunde medføre. Der rejser sig overhovedet det Spørgsmaal, om man kan skrive om en socialpolitisk Retningslinje uden at kende dens Forudsætninger i de herskende Samfundstilstande nøjere. Hvem vilde vove at skrive om Landbrugskrisen efter 1930 uden at vide noget bestemtere om Landbrugets Produktionstal, dets Forrentningsprocent, Gældsstørrelse, Antallet af Tvangsauktioner o. s. v.? Men noget tilsvarende finder sørgeligt ofte Sted, saa snart det drejer sig om ældre Tidsrum, hvor det er forbundet med større Besvær at indhente Oplysninger. Det er nemmere med en Fodnote, hvor Forfatteren bare peger paa Opgaven. Hvad der kræves, er ikke de dybtgaaende Undersøgelser, som ogsaa skal til: selv med mindre

Anstrengelse kan der skaffes en Del statistiske Oplysninger om de Fæste- og Hoveritilstande, der gjorde Lovgivning paakrævet. Kapitel 22 giver en interessant Udredning af det Bevillingssystem, der medførte Nedlæggelse eller Sammenlægning af mange Bøndergaarde. Men hvor mange omtrent — Snese, Hundreder eller endog Tusinder? Ingen Tal opgives, skønt Spørgsmaalet dog er af Vigtighed og faa Timers Arbejde kunde klarlægge det (for Sjællands Vedkommende drejer det sig om o. 300 Gaardnedlæggelser i Tidsrummet 1787—1800).

Man kan bygge godt, selv om Grunden ikke er særlig bred og Bygningsmaterialet ikke altsammen nyt. Minder Edv. Holms 18. Aarhundredes Historie i sin Alsidighed om en tæt sammenbygget Landsby, staar Dr. Hans Jensens Værk nu som en Udflyttergaard fra den store Reformtid, velbygget og midt paa Marken, med fuldt saa veldrevne Jorder om sig. Man mindes hans berømte Navne, Udflytterbonden paa Bernstorff. Mangen Gaard blev rejst i det 18. Aarhundrede, men stod sin længste Tørn i det 19de. Værket her maa ogsaa ses under den Synsvinkel, at dets Skaber især er 19. Aarhundredes-Historiker og nu sigter frem mod det 20de. »Dansk Jordpolitik 1757—1919« skal engang vurderes som en Helhed. Uanset kritiske Indvendinger maa I. Del betegnes som et meget brugbart Værk — et fyldigere Sagregister kunde dog ønskes —, skrevet saadan at det kan læses med godt Udbytte af alle, der interesserer sig for Landboret og Jordpolitik. Man kan kun ønske, at Institutet for Historie og Samfundsøkonomi i Fremtiden vil vise sig virksom for Udgivelse af Skrifter til Belysning ogsaa af ældre Tidens politiske, sociale og økonomiske Forhold.

F. Skrubbeltrang.

Sønderjylland.

Claus Eskildsen: Dansk Grænselære. (Reitzel 1936.)

Karl Rasmussen: Sønderjylland 1920—1935. (Nyt Nordisk Forlag 1935).

I aarene umiddelbart efter genforeningen mente mange, at nu var det sønderjydske spørgsmaal endegyldigt løst. Det viste sig hurtigt at være en misforstaaelse. Tyskerne var ikke til sinds at anerkende grænsedragningen, og efter at have sundet sig et par aar satte de fra 1926 med fuld kraft ind paa alle den nationale kamps omraader. I 1933 skærpedes modsætningerne endnu en tak. Selvom der kun er en grads- ikke en væsensforskel mellem kampen før og nu, saa betød skærpelsen dog i forbindelse med begivenhederne i Tyskland en stærkt øget interesse i hele det danske folk for forholdene ved vor sydgrænse.